

Eesti Pank
Bank of Estonia

EURO KASUTUSELEVÕTU ARUANNE

Juuli 2009

SISUKORD

KOKKUVÕTE	4
1. KUIDAS HINNATAKSE RIIKIDE VALMISOLEKUT EURO KASUTUSELEVÕTUKS	5
2. EESTI VALMISOLEK EUROLE ÜLEMINEKUKS	6
2.1. Hinnastabiilsus	6
2.2. Pikaajaline intressimäär.....	8
2.3. Stabiilne vahetuskurss.....	8
2.4. Riigi rahandus	9
2.5. Euro kasutuselevõtu õiguslikud nõuded.....	10
3. EURO KASUTUSELEVÕTU ETTEVALMISTUSED EESTIS	11
3.1. Riigisisene töökorraldus	11
3.2. Eesti Panga ettevalmistused	11
3.3. Kuidas toimub Eestis eurole üleminek?.....	12
LISA. EESTI PANGA ETTEVALMISTUSED EUROLE ÜLEMINEKUKS	13
1. Euro kasutuselevõtmine kontorahana.....	13
2. Euro kasutuselevõtmine sularahana.....	14
3. Eesti Panga tegevus Euroopa Keskpankade Süsteemis	15
4. Statistika.....	15
Kasutatud allikad	16

KOKKUVÕTE

Eesti Pank avaldab alates 2007. aastast regulaarset „Euro kasutuselevõtu aruannet”. Selle eesmärk on jagada Eesti Panga käsutuses olevat teavet Eesti valmisolekust üle minna Euroopa Liidu ühisrahhale eurole ning tutvustada oma seisukohti.

Euroopa Liiduga ühinedes võttis Eesti endale kohustuse minna üle ühisrahhale eurole. Eurole üleminekut tuleb aga vaadata laiemalt kui pelgalt kohustust. Tänu Eesti rahasüsteemile, kus Eesti krooni vahetuskurss on juba pikka aega kindlalt seotud euroga, võib üleminekut eurole käsitada loomuliku arenguna Eesti üha tihedamal lõimumisel Euroopa majandusruumiga. Euro aitab kaasa jätkuvalle majandusintegratsioonile, suurendab Eesti usaldusväärset investorite silmis ja lubab Eestil senisest enam kaasa rääkida Euroopa majanduspoliitika kujundamisel. Praeguses majandusolukorras on euroalaga ühinemise selge perspektiiv Eesti jaoks eriti oluline majandust toetav tegur.

Euro kasutuselevõtt eeldab Euroopa Liidu asutamislepingust tulenevate majanduslike ja õiguslike tingimuste ehk nn Maastrichti kriteeriumide täitmist. Kriteeriumide eesmärk on kindlustada, et eurole üle mineva riigi majandus on valmis rahaliidus tegutsemiseks ning kindlustada seeläbi Euroopa rahaliidu sujuv toimimine ja stabiilse hinnataseme säilitamine. Kriteeriumid nõuavad riigilt hinnastabiilsust ja madalat intressimäära, püsivat vahetuskursi ning riigi rahanduse stabiilsust. Samuti peab õigusraamistik olema sobilik ühtse rahapoliitika kujundamiseks ja elluviimiseks.

Eesti Panga eesmärk on minna eurole üle niipea, kui Eesti täidab kõik selleks vajalikud tingimused. Praeguste hinnangute kohaselt oleks kriteeriumide täitmine võimalik käesoleva aasta lõpus, mis lubaks euro kasutusele võtta 2011. aastal.

Senised hinnangud kriteeriumide täitmisele on näidanud, et Eesti vastab kõikidele euro kasutuselevõtu tingimustele peale hinnastabiilsuse kriteeriumi. Samas on eelmisel aastal inflatsiooni kiirendanud välismaine hinnasurve taandunud ning majanduskasvu aeglustudes on alanenud ka sisemine inflatsioonisurve. Eesti Panga kevadise majandusprognoosi põhjal tarbijahinnad 2009. aasta kokkuvõttes alanevad. Maksumuudatuste mõjul tuleb inflatsioon küll veidi kõrgem, kuid prognoos lubab jätkuvalt eeldada, et Eesti täidab seni probleemiks olnud Maastrichti inflatsioonikriteeriumi 2009. aasta lõpus.

Kuigi majandusareng on muutnud hinnastabiilsuse kriteeriumi täitmise Eesti jaoks tõenäoliseks, on globaalse finantskriisi mõjul muutunud majandusolukorras kujunenud võtmeküsimuseks eelarvekriteeriumi täitmine. 2009. aasta veebruaris ja juunis heaks kiidetud eelarvemuudatused ning täiendavad meetmed on vähendanud 2009. aasta eelarve prognoositud puudujääki ligikaudu 6,5 protsendi ulatuses SKP suhtes. Sellega on astutud oluline samm Maastrichti kriteeriumide täitmise suunas, kuid Eesti Panga hinnangul ei taga vastuvõetud eelarvemuudatused siiski defitsiidi jäämist alla 3% SKPst. Sellest tulenevalt on Eesti Panga hinnangul võtta käesoleval aastal veel täiendavaid meetmed, et eelarve tasakaalu parandada.

Kindlasti tuleb silmas pidada, et lisaks eurole ülemineku kriteeriumide täitmisele on eelarvetulude ja -kulude kooskõlla viimine vajalik ka selleks, et tagada majanduspoliitika usaldusväärsus ja jätkusuutlikkus.

1. KUIDAS HINNATAKSE RIIKIDE VALMISOLEKUT EURO KASUTUSELEVÖTUKS

Euroopa Liidu ühisraha euro kasutuselevõtt on Euroopa Liidu kõikide liikmesriikide kohustus.¹ Ühisraha euro ja Euroopa Liidu ühtse rahapoliitika kasutuselevõtt eeldab teatud majanduslike ja õiguslike tingimuste täitmist. Kõnealused eeltingimused, tuntud kui Maastrichti kriteeriumid, on kirjutas Euroopa Liidu lepingu artiklis 121 ja lepingule lisatud protokollis nr 21. Maastrichti kriteeriumide eesmärk on kindlustada Euroopa rahaliidu sujuv toimimine ja stabiilne hinnatase ühtse rahapoliitika abil. Kriteeriumid nõuavad hinnastabiilsust ja madalat intressimäära, püsivat vahetuskurssi ning riigi rahanduse stabiilsust. Samuti on tähtis sobiv õiguslik raamistik ühtse rahapoliitika kujundamiseks ja elluviimiseks.

Maastrichti kriteeriumide täitmist hindavad Euroopa Komisjon ja Euroopa Keskpank, koostades iga kahe aasta järel regulaarsed lähenemisaranded.² Liikmesriigil on õigus küsida ka erakorralist hindamist. Lisaks nimetatud kriteeriumidele võtavad Euroopa Komisjon ja Euroopa Keskpank riigi hindamisel arvesse ka muid majanduse integratsiooni kajastavaid tegureid nagu turgude lõimumine ja maksebilansi olukord. Lähenemisarannete põhjal teeb Euroopa Komisjon Euroopa Liidu Nõukogule (majandus- ja rahandusministrite koosseisus ehk ECOFIN) ja Euroopa Ülemkogule ettepaneku selle kohta, millised liikmesriigid on valmis ühinema euroalaga.

Euroopa Keskpank ja Euroopa Komisjon avaldasid 2008. aasta 7. mail viimased korralised lähenemisaranded Euroopa Liidu riikide kohta, kes ei ole euroalaga liitunud. Lisaks Eestile hinnati veel üheksa riigi eurovalmidust. Need riigid olid Bulgaaria, Läti, Leedu, Poola, Rootsi, Rumeenia, Slovakkia, Tšehhi ja Ungari. Vaatlusalusel perioodil täitis Slovakkia kõik Maastrichti kriteeriumid ja Euroopa Liidu Nõukogu otsuse kohaselt võttis Slovakkia euro kasutusele 2009. aasta alguses. Pärast Slovakkia liitumist euroalaga kuulub sinna 16 Euroopa Liidu riiki.³

¹ Erandid on Taani ja Suurbritannia, kellel rahaliidu moodustamise põhimõtete kokkuleppimise ajal (1990. aastate alguses) lubati valida, kas ja millal nendes riikides eurole üle minnakse. Hilisematele liitujatele (sh Soomele ja Rootsile) seda valikuvõimalust ei antud.

² Lähenemisaranded on Internetis kättesaadavad järgmistelt lehekülgedelt:
Euroopa Komisjon: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/specpub_list9259.htm
Euroopa Keskpank: <http://www.ecb.int/pub/convergence/html/index.en.html>

³ Euroopa Liidu riigid jagunevad majandus- ja rahaliidus osalemise alusel kaheks: täieõiguslikud osalejad (eurosüsteemi kuuluvad liikmesriigid) ning piiratud õigustega ehk erandiga osalejad (liikmesriigid, kes ei kuulu eurosüsteemi).

2. EESTI VALMISOLEK EUROLE ÜLEMINEKUKS

Eesti üleminekut eurole tuleb käsitada kui Eestile loomulikku arengut. Euroopa Liiduga ühinemine tähendab vajalike eelduste täitmisel ka euroalaga liitumist. Eesti majandus on Euroopa ühisturuga üha tihedamalt seotud ning Eesti majanduspoliitika põhialused on euroala omadega väga sarnased. Krooni fikseeritud kurss euro suhtes on Eesti majanduspoliitika ja finantsstabiilsuse alus ning on edukalt püsinud juba 17 aastat. See tähendab, et Eesti majandus ja ettevõtjad on tegutsenud keskkonnas, mis on põhimõtteliselt sarnane ühisraha piirkonnaga. Ühisraha kasutuselevõtmine aitab senisest veelgi enam tihendada sidemeid Eesti ja teiste Euroopa Liidu riikide vahel ning suurendada Eesti majanduse usaldusväärset investori silmis.

Eesti ainus takistus euroalaga liitumisel on olnud inflatsiooni liiga kõrge tase. Tarbijahinnad tõusid eelmise aasta jooksul aasta arvestuses keskmiselt 10,4%, ületades selgelt Maastrichti hinnastabiilsuse kriteeriumi kontrollväärtust (2% lähedal, kuid alla selle). Praeguseks on aga välismaine hinnasurve taandunud ning ka sisemine inflatsioon on majanduskasvu aeglustudes ja palgatõusurves vaibudes alanenud. Eesti Panga hinnangul tõusevad tarbijahinnad 2009. aastal kuni 0,5 protsenti. Järelikult täidab Eesti prognoosi kohaselt Maastrichti inflatsioonikriteeriumi 2009. aasta lõpus, mis lubaks euro kasutusele võtta 2011. aastal.

Kuigi seni on Eesti riigirahanduse kriteeriumit edukalt täitnud – riigieelarve on olnud tasakaalus või ülejäägis –, on see praeguse majanduslanguse tingimustes muutunud keerulisemaks. Riigieelarve ülejääk muutus ühe aasta jooksul puudujäägiks ja riigi kulutuste osatähtsus SKPs on järsult suurenenud. Riigi esmaülesanne praegu on tagada majanduspoliitika usaldusväärsus ja jätkusuutlikkus. Eesti Panga hinnangul tähendab see, et valitsus peab lisaks juba tehtud kulukärbetele astuma täiendavaid samme, et eelarvetasakaalu parandada ning hoida puudujääki Maastrichti eelarvepuudujäägi kriteeriumi raames.

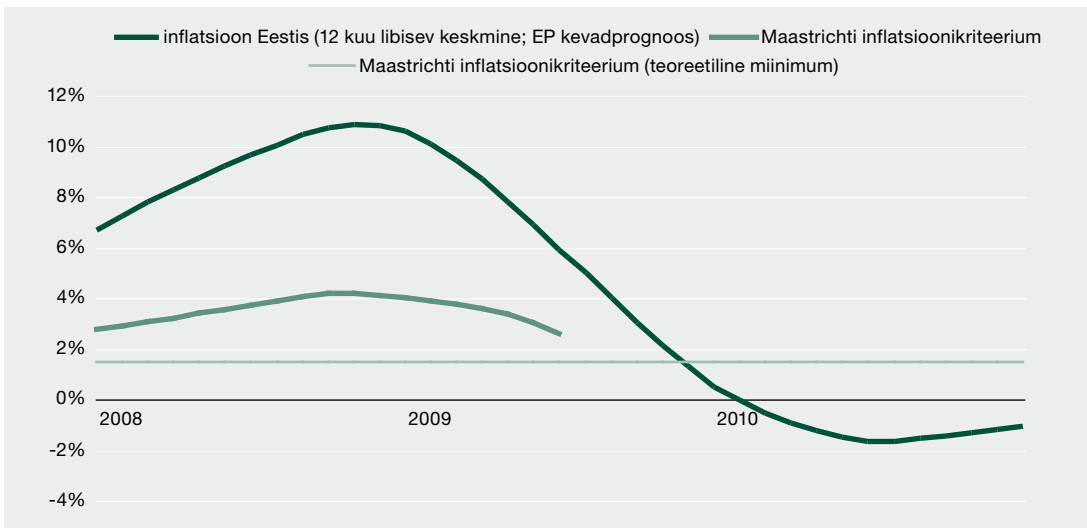
Valitsus ja Eesti Pank on seadnud eesmärgi võtta euro kasutusele esimesel võimalusel, kui Eesti suudab täita kõik selleks vajalikud tingimused. Viimane korraline hindamine 2008. aasta kevadel näitas, et Eesti vastas kõikidele euro kasutuselevõtu tingimustele peale hinnastabiilsuse kriteeriumi. Kui Eesti täidab kõik vajalikud kriteeriumid, tehakse eurole ülemineku täpne kuupäev teatavaks vähemalt 12 kuud enne ühisraha üleminekut. Nii saavad riik ja erasektor vajalikud ettevalmistused aegsasti lõpetada.

Järgnevalt anname põhjalikuma ülevaate Eesti vastavusest Maastrichti kriteeriumidele ja sammudest kriteeriumide täitmiseks.

2.1. Hinnastabiilsus

Euroopa Liidu asutamislepingu kohaselt ei tohi riigi inflatsioonimäär ületada hinnastabiilsuse mõttes kolme kõige paremaid tulemusi saavutanud liikmesriigi keskmist rohkem kui 1,5 protsendipunkti võrra.

Hinnastabiilsust mõistetakse üldiselt kui inflatsioonimäära, mis ei mõjuta inimeste otsuseid toota, tarbida, investeerida ja säästa. Euroopa Keskpank tõlgendab euroala majanduse hinnastabiilsust kui inflatsioonimäära, mis on keskmises perspektiivis 2% lähedal, kuid siiski alla 2%. Hinnastabiilsuse kriteeriumi arvutamise alus on hindamisele eelneva aasta keskmine inflatsioon. Euroopa Liidu uutes riikides võib hinnataseme ühtlustumise tingimustes tasakaalus ehk hinnastabiilsusele ohutu inflatsioonimäär olla keskmises perspektiivis ka mõnevõrra kõrgem. Seda võtab arvesse ka Maastrichti hinnastabiilsuse kriteerium, lisades kolme parema hinnastabiilsusega riigi keskmisele inflatsioonimäärale 1,5 protsendipunkti. Lisaks peab stabiilne inflatsioonitase olema jätkusuutlik. Senine praktika on näidanud, et kriteeriumi arvutamisel võetakse arvesse vaid selliste riikide inflatsioonimäära, kus hinnakasv on positiivne.

Joonis 1. Inflatsioonikriteeriumi täitmine

Allikad: Eesti Panga prognoos (kevad 2009), Eurostat

Eesti täidab inflatsioonikriteeriumi tõenäoliselt 2009. aasta lõpus

Maastrichti kriteeriumi kontrollväärtusega võrreldes on Eesti inflatsioon olnud peaaegu kõikidel eelnevatel aastatel kõrgem. 2008. aasta esimese kolme kvartali jooksul ulatus hinnakasv Eestis koguni üle 10% ning aasta keskmiseks kujunes 10,4% (vt joonis 1). Eelkõige oli kiirenemise põhjuseks nafta- ja toiduhindade järsk kasv maailmaturul. Kahekohaliseks tõusnud inflatsioon ei olnud aga Eesti majanduse jaoks jätkusuutlik, tuues kaasa majandusaktiivsuse järkjärgulise vähenemise. Koos sellega hakkas nõrgenema inflatsioonisurve. Ka nafta hind maailmaturul hakkas teisel poolaastal kiiresti langema. Käesoleva aasta juuniks oli Eesti tarbijahinnaindeks 0,9 protsenti madalam kui eelmisel aastal samal ajal. Väliskeskkonnas on inflatsioonitase langenud väga madalale. Importenergia ja toorainete odavnemine aitas Eesti inflatsioonitempot käesoleva aasta esimeses pooles oluliselt pidurdada.

Viimaste kuude inflatsiooniareng annab märku majanduse kohandumisest, mis jätkub järgnevatel

aastatel, kuna osa eelnevate aastate kiirest hinnakasvust on vaja tasa teha. Hindade ja palkade alanemine on vajalik majanduse tootlikkuse kasvu toetamiseks. Seetõttu peab hinna- ja palgaareng olema tootlikkuse kasvuga kooskõlas ka tulevikus, et tagada stabiilne majanduskeskkond.

Eesti Panga kevadise majandusprognoosi põhjal hinnatase käesoleva aasta teisel poolel langeb. 2009. aastaks prognoositi aasta keskmiseks hinnalanguseks 0,5% ning 2010. aastal 2,9%. Selle aasta juunis otsustas valitsus teha eelarveseisu parandamiseks rea maksumuudatusi, mis mõjutavad inflatsiooni nii sel kui ka järgmisel aastal. Need muudatused ei ohusta siiski Eesti majanduse ees seisvat hinnasurve alanemist. Ligikaudsete hinnangute kohaselt võib inflatsioon aasta keskmisena ulatuda 0,5 protsendini, mis on kavandatud maksumuudatuste tõttu kevadel prognoositust protsendipunkti võrra kõrgem. Kuigi inflatsioonikriteeriumi täitmise hindamisel kasutatakse 12 kuu keskmine inflatsioon alaneb mõnevõrra aeglasemalt, täidab Eesti praeguse prognoosi kohaselt Maastrichti inflatsioonikriteeriumi tõenäoliselt 2009. aasta lõpus.

2.2. Pikaajaline intressimäär

Riigi pikaajaline intressimäär ei tohi ületada kolme parema hinnastabiilsusega liikmesriigi keskmist intressimäära rohkem kui 2%.

Pikaajaline intressimäär näitab, millised on ühtaegu turuosaliste ootused ja finantsturu lõimumistase. Madal intressimäär (mis hõlmab nii madala inflatsiooni ootusi kui ka madalat riskimakset) kajastab turuosaliste arusaama, et majanduse areng on ka tulevikus stabiilne. Pikaajalise intressimäära kriteeriumi kohaselt ei tohi liituda sooviva riigi valuutas nomineeritud pikaajalise (10 aastat) riikliku võlakirja keskmine intressimäär hindamisele eelneva aasta jooksul ületada kolme madalama inflatsioonitasemega liikmesriigi keskmist pikaajalist intressimäära, millele on lisatud 2%.

Pikaajaline intressimäär on Eestis olnud suhteliselt madal, kuid kuna Eestil puuduvad valitsuse pikaajalised kroonivääringus võlakirjad, puudub ka otseselt võrreldav intressinäitaja. Seetõttu kasutatakse näitajat, mis on arvatud erasektorile antud

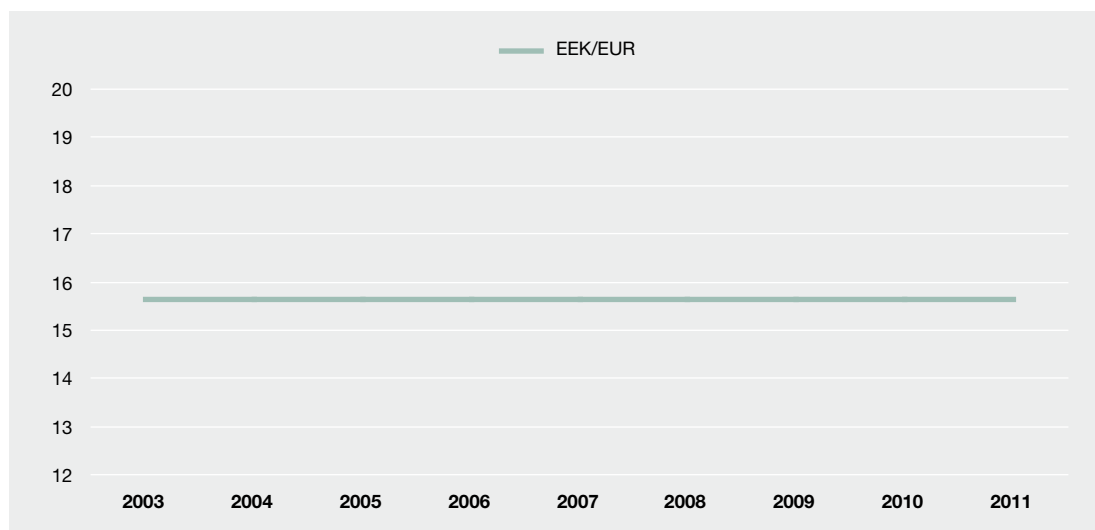
pikaajaliste kroonilaenude põhjal.⁴ Kuna selliselt arvatud intressinäitaja ei ole otseselt võrreldav kriteeriumis sätestatuga, võtab Euroopa Komisjon intressimäära kriteeriumi hindamisel arvesse muidki tegureid, näiteks valitsuse võlakooormust.

Euroopa Komisjoni 2008. aasta lähenemisaruande hinnangu kohaselt võib Eesti intressitaseme ja valitsussektori madala võlataseme põhjal järeldada, et Eesti täidab intressimäära kriteeriumi. Euroopa Keskpank, tuginedes üldisele finantskeskkonna analüüsile, oli oma hinnangus samuti positiivne.

2.3. Stabiilne vahetuskurs

Riik peab vähemalt kaks aastat osalema vahetuskursimehhanismis ERM2 ja hoidma oma valuuta vahetuskursi euroga stabiilsena (eelkõige seda omal algatusel devalveerimata).

Eesti valuutakomitee tõrgeteta toimimine 1992. aastast on meie majanduse konkurentsivõime ja stabiilsuse märk. Seetõttu oli Eesti esimesi uusi

Joonis 2. Eesti krooni vahetuskurs euro suhtes

Allikas: Eesti Pank

⁴ Eesti pikaajalise intressimäära näitaja töötati välja Eesti Panga, Euroopa Komisjoni ja Euroopa Keskpanka koostöös 2004. aastal ning see põhineb kuni viieaastase tähtajaga kroonilaenude intressimääradel.

liikmesriike, mis peatselt pärast Euroopa Liiduga ühinemist 2004. aastal liitus vahetuskursimehhanismiga ERM2.

ERM2 raames on Eesti täitnud (ühepoolset) lubadust säilitada krooni kurss euroga nullprotsendilise kõikumisvahemikuga (vt joonis 2). Nii Euroopa Komisjon kui ka Euroopa Keskpank on märkinud, et Eesti krooni vahetuskurs ei ole kogenud ERM2 raames pingeid ja Eesti vastab vahetuskursi kriteeriumile.

2.4. Riigi rahandus

Valitsussektori eelarve puudujääk peab olema väiksem kui 3% SKPst. Valitsussektori võlg peab olema väiksem kui 60% SKPst või lähemana nõutud tasemele rahuldava kiirusega.

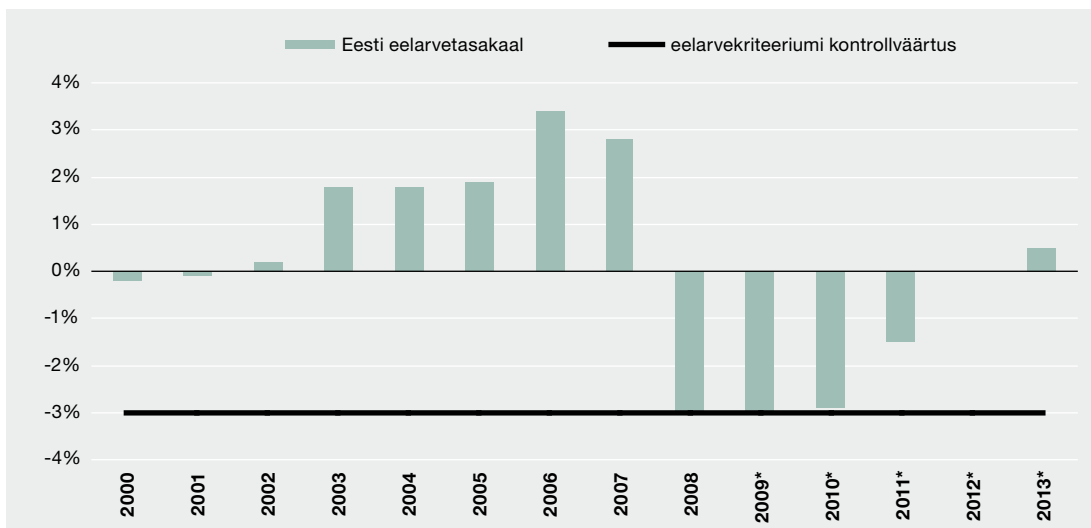
Suhteliselt konservatiivse eelarvepoliitika tõttu on Eesti valitsussektori eelarve olnud kiire majanduskasvu aastatel tasakaalus või ülejäägiga (vt joonis 3). Valitsussektori võlg (suhtena SKPsse) on Euroopa Liidu riikide hulgas väiksem (vt joonis 4).

Seetõttu on Eesti riigirahanduse kriteeriumit seni edukalt täitnud.

Üleilmse finantskriisi ja Eesti muutunud majandustingimustes pöördus aga riigieelarve 2007. aastal saavutatud 2,7% ülejäägist 2008. aastal peaaegu 3%ni ulatuvasse puudujääki. Järsult on suurenenud eelarvekulutuste osakaal SKPis. Seetõttu on vaja kulude tase taas tuludega vastavusse viia.

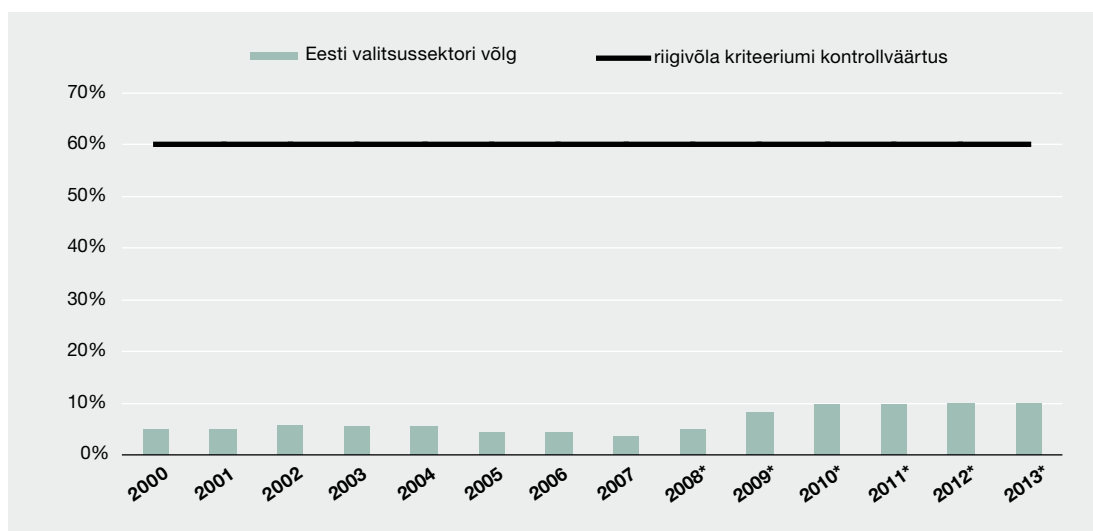
Kuna Eesti on võtnud eesmärgiks eurole ülemineku, siis on ülimalt oluline hoida riigieelarve puudujääk Maastrichti eelarvekriteeriumi piires. Eesti valitsus astus 2009. aasta esimesel poolel selleks mitu olulist sammu. 2009. aasta veebruaris ja juunis heaks kiidetud eelarvemuudatused ning lisameetmed on vähendanud 2009. aasta eelarve prognoositud puudujääki ligikaudu 6,5 protsendi ulatuses SKP suhtes. Sellega on tehtud oluline jõupingutus, et muuta riigirahandus uuesti jätkusuutlikuks ning täita Maastrichti eelarvekriteerium.

Eesti Panga hinnangul ei taga vastuvõetud eelarvemuudatused siiski defitsiidi jäämist alla 3% SKPst.

Joonis 3. Eesti riigieelarve tasakaal ja eelarvekriteeriumi kontrollväärtus (% SKPst)

Allikas: Riigi eelarvestrateegia 2010–2013 (mai 2009)

Joonis 4. Eesti valitsussektori võlg (% SKPst)

Allikas: Riigi eelarvestrateegia 2010–2013 (mai 2009)

Eesti Panga kevadise majandusprognoosi põhjal ja juuli lõpuks võetud meetmete tagajärjel kujuneks 2009. aasta riigieelarve puudujäägiks ligikaudu 4% SKPst. Seega on Eesti Panga arvates vaja astuda käesoleval aastal veel täiendavaid samme puudujäägi vähendamiseks. Kriisi möödudes tuleb eelarve viia taas tasakaalu. Keskmises perspektiivis peab eelarvestrateegia eesmärk olema ülejäägi saavutamise majandustsükli jooksul ning reservide taastamine.

Kui Eesti ei suuda eelarvet jätkusuutlikul tasemel hoida, õhnestab see riigi usaldusväarsust välisinvestorite silmis ning ohustab euro kasutuselevõttu. Samuti suurenevad laenu tagasimaksmisega seotud lisakulude tõttu tulevased kulutused. Kui valitsus eelarvekriteeriumit täna täita ei suuda, võib majanduse maht järgnevatel aastatel jääda tublisti väiksemaks. See tähendab, et valitsus peab kulude ja tulude tasakaalu parandamiseks võtma lisameetmeid. Äärmiselt oluline on seejuures vadata veidi pikemalt ette ja tagada eelarve jätkusuutlikkus ka tulevatel aastatel. Seetõttu tuleks silmas pidada mitte ainult lühiajalist, käesoleva aastaga piirduvat eelarveolukorda, vaid püüda

tugevdada eelarvepositsiooni ja taastada reserve ka järgnevatel aastatel. Tugev eelarvepoliitika aitab hoida usaldust Eesti majanduse suhtes ja toetab majanduse kasvuväljavaateid.

2.5. Euro kasutuselevõtu õiguslikud nõuded

Elkõige hinnatakse keskpanga eesmärkide kooskõla Euroopa Keskpanga eesmärkidega ning keskpanga iseseisvust.

2006. aastal täpsustati Eesti Panga seadust nii, et see on kooskõlas asutamislepingu ja Euroopa Keskpankade Süsteemi (EKPSi) põhikirjaga. Eurole ülemineku aja täpsustades ootab vastuvõtmist eurole ülemineku seadus. Lisaks eespool nimetatud õigusaktidele on euro kasutuselevõtuks vaja muuta rahaseadust ja krooni tagamise seadust. Nimetatud seadused tunnustatakse kehtetuks eurole ülemineku seadusega. Eurole ülemineku seaduse eelnõu on läbinud kooskõlastusringi ministriumides, kuid eurole ülemineku tähtaja edasilükkumise tõttu on seaduseelnõu menetlus ajutiselt peatatud.

3. EURO KASUTUSELEVÕTU ETTEVALMISTUSED EESTIS

Euroopa Liidu ja vahetuskursimehhanismiga ERM2 ühinemisel seadsid Eesti ametkonnad eesmärgi olla eurole ülemineku tehnilistes küsimustes valmis 2006. aasta keskpaigaks, et võtta euro kasutusele 1. jaanuaril 2007. Euroopa Komisjoni 2006. aasta novembris avaldatud hinnang euroalaväliste Euroopa Liidu riikide eurole ülemineku tehnilise valmisoleku kohta oli Eesti puhul väga positiivne, kuid hinnastabiilsuse kriteeriumit ületav inflatsioonitase ei ole lubanud seni eurole üle minna. Kuna inflatsioonikriteeriumi täitmine on aga tõenäoline juba käesoleva aasta lõpus, on alustatud seniste ettevalmistuste ülevaatamist ja ajakohastamist.

3.1. Riigisisene töökorraldus

Eurole sujuva ülemineku tagamiseks ja selleks vajaliku tegevuse koostööks otsustas valitsus 9. detsembril 2004 toimunud kabineti-nõupidamisel moodustada asjatundjate komisjoni. Komisjoni juhivad rahandusministeeriumi kantsler. Komisjoni kuuluvad veel Eesti Panga asepresident, justiitsministeeriumi kantsler, majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi kantsler, siseministeeriumi kantsler, riigikantselei Euroopa asjade direktor ja peaministri nõunik.

Asjatundjate komisjoni juurde on loodud kuus euro kasutuselevõtmisega seotud küsimustega tegelevat töögrupp: Eesti Panga ja krediidiastutuste vaheline töögrupp, ärikeskkonna töögrupp, valitsusasutuste tehnilise valmisoleku töögrupp, tarbijakaitse töögrupp, õigusloome töögrupp ja

kommunikatsiooni töögrupp. 2009. aasta jaanuaris otsustati luua veel seitsmes töögrupp, mis keskendub Maastrichti kriteeriumide täitmise seirele ja arvestusele. Komisjoni töögruppide kaudu on lisaks avaliku sektori ekspertidele eurole ülemineku tehnilistesse ettevalmistustesse kaasatud ka erasektor.

Asjatundjate komisjoni juhtimisel koostati nn europlaan, mis sisaldab suuniseid valitsusasutustele ja teavet laiemale üldsusele, et valmistada ette eurole ülemineku. Eurole ülemineku plaani 25. juunil 2009 kinnitatud viimase, 7. versiooni leiade rahandusministeeriumi ja Eesti Panga⁵ kodulehtedelt ning internetileheküljelt Euroveeb aadressil www.euro.eesti.ee.

Täiendavalt on peaministri eestvedamisel loodud kõrgetasemeline töörühm, kuhu peale peaministri kuuluvad rahandusminister, majandusminister, koalitsioonierakondade riigikogu fraktsioonide esimehed, Eesti Panga president ning Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juhatuse esimees. Töögrupi eesmärk on koordineerida Maastrichti kriteeriumide täitmiseks vajalikke majanduspoliitilisi samme.

3.2. Eesti Panga ettevalmistused

Keskpangas alustati ettevalmistusi sujuvaks eurole üleminekuks juba sügisel 2003, sest Euroopa Liiduga ühinemisel mais 2004 sai Eesti Pangast Euroopa Keskpankade Süsteemi (EKPS) liige.

⁵ <http://www.eestipank.info/pub/et/EL/ELiit/>

Sama tähtis oli ettevalmistus, et liituda vahetuskursimehhanismiga ERM2 juunis 2004. Selleks tehti tihedat koostööd Euroopa Komisjoni, Euroopa Keskpanga ja Euroopa Liidu riikidega.

Eesti Pank alustas 2004. aastal eurole ülemineku raamistiku väljatöötamist, kaaludes eri riikide kogemusi ja Eesti eripärasid. Pangas välja töötatud põhimõtted said 2005. aasta kevad-suvel riikliku eurole ülemineku plaani koostamise aluseks. Turuosalistega lepidi 2006. aasta sügiseks kokku kõik rahavahetuse olulisemad küsimused.

Eesti Panga eesmärk oli olla nii organisatsiooni igapäevase toimimise kui ka euroala ühtse rahapoliitika elluviimise mõttes valmis 2006. aasta keskpaigaks. Keskpank viis lõpule sisemised ettevalmistused, mis otseselt ei sõltu eurole ülemineku tähtajast. Euroalaga liitumise edasilükumise tõttu pandi aga ootele tegevused, mida saab alustada alles pärast Euroopa Liidu Nõukogu lõplikku otsust Eesti liitumise kohta euroalaga, näiteks Eesti euromüntide verimimine. Lisaks sularaha hankimisele ja jaotusele tuleb europõhiseks muuta maksesüsteemid. Täpsema ülevaate Eesti Panga tegevustest eurole ülemineku eel annab käesoleva aruande lisa.

3.3. Kuidas toimub Eestis eurole üleminek?

Euro võetakse kontorahas (näiteks kommerts pankades asuvad arveldusarved, hoiused jne), majandusarvestuses ja lepingulistest suhetes kasutusele kohe toimuva üleminekuga (ingl *big bang*) nn europäeval⁶, st üleminekuperioodi ei ole. Krooni kontoraha konverteeritakse automaatselt, üheaegselt ning täies ulatuses eurodeks.

Euro sularaha kasutamisele sujuva ülemineku tagamiseks kehtib alates europäevast kahenädalane paralleelkäibe periood, millal kroon ja euro on sularahas võrdväärsed maksevahendid. Kauplustes saab maksta nii kroonides kui ka eurodes, kuid vahetusraha antakse üldjuhul tagasi eurodes. Kõik sularahaautomaadid peaksid olema valmis eurosid väljastama 48 tunni jooksul europäevast. Pärast paralleelkäibe perioodi on euro ainus seaduslik maksevahend Eestis.

Euro sularaha käibesse laskmise lihtsustamiseks vahetavad krediitiasutused kokkuleppel Eesti Pangaga kuu aega enne ja kuus kuud pärast europäeva kroone eurodeks eurole üleminekul kinnitatud ametliku vahetuskursiga (keskkursiga) ning ilma teenustasuta. Seejärel jätkavad nad nimetatud teenuse osutamist piiratud kontorivõrgus vähemalt kuus kuud. Pärast kroonide eurodeks vahetamise lõppu krediitiasutustes vahetab Eesti Pank kroone eurodeks tähtajatult, keskkursiga ja ilma teenustasuta.

Kuus kuud enne ja pärast europäeva on jaekaupmehed kohustatud müügikohas avaldatud hinnad märkima nii kroonides kui ka eurodes, kasutades konverteerimiseks Euroopa Liidu Nõukogu otsusega määratud kurssi või selle puudumise korral Eesti Panga ametlikku kurssi. Valitsus annab erasektorile eeskujuga, ümardades maksude ja riigilõivude kroonisummad eurodesse allapoole ehk maksumaksjale soodsamas suunas.

Eurole ülemineku kulutused katavad turuosalised üldjuhul ise.

⁶ Eesti eurole ülemineku tähtaeg.

LISA. EESTI PANGA ETTEVALMISTUSED EUROLE ÜLEMINEKUKS

Käesolev lisa annab põhjalikuma ülevaate Eesti Panga tegevustest seoses euro kasutuselevõtuga. Kuigi ettevalmistustega alustati juba 2003. aastal, pandi mitmed tegevused euroalaga liitumise edasi lükkudes ootele. Praeguste hinnangute põhjal on euro kasutuselevõtt tõenäoline 2011. aastal, mistõttu Eesti Pank on ettevalmistused taas käivitanud.

1. Euro kasutuselevõtmine kontorahana

Kontorahas toimub europäeval ehk 1. jaanuaril 2011 eurole järsk üleminek, st üleminekuperioodi ei ole.⁷ Krooni kontoraha konverteeritakse automaatselt, üheaegselt ning täies ulatuses eurodeks. Kõik tehingud, mis on teostatud alates europäevast, kajastatakse eurodes. Klientide kontonumbrid jäävad samaks.

Euro kontoraha kasutuselevõtuga on ennekõike seotud Eesti Pank ja krediidasutused ning nendega seotud infrastruktuurid: pankadevaheliste maksete arveldussüsteem, kaardimaksete arveldussüsteem ja väärtpaberiarveldussüsteem. Eesti Pank ja krediidasutused on euro kontorahale ülemineku põhimõtetes krediidasutustega kokku leppinud pankadevaheliste äriprotsesside töörühma raames 2005. aastal, mil tehti ettevalmistusi liitumaks euroalaga 1. jaanuaril 2007. Kokkulepitud üldised põhimõtted tuleb Eesti Pangal ja krediidasutustel koos uuesti üle vaadata ja fikseerida. Kõik krediidasutused vastutavad oma pangasüsteemide nõuetekohaselt europõhiseks viimise ja konverteerimise eest ise.

Eurole üleminek ja muudatused Eesti Panga pankadevahelistes arveldussüsteemides

Eesti Panga arveldussüsteemid muudetakse europõhiseks ööl vastu europäeva. Alates euro käibe-

letuleku kuu esimesest pangapäevast arveldavad Eesti Panga arveldussüsteemid vaid euromakseid.

Eesti Panga arveldussüsteemide üleminekuks eurole on põhilised ettevalmistused tehtud. 19. mail 2008 rakendas Eesti Pank piiriülese reaaliajalise euromaksete arveldussüsteemi TARGET2-Eesti ning ka jaemaksete arveldussüsteemi ESTA funktsionaalsus võimaldab eurodes arveldamisele üle minna.

EKPSi täieõigusliku liikmena peab Eesti Pank tagama, et Eestis toimivad makse- ja väärtpaberiarveldussüsteemid vastavad eurosüsteemi nõuetele ning on tagatud euroala rahapoliitiliste tehingute sujuv teostamine. See tähendab, et kesksetele maksete arveldussüsteemidele (TARGET2-Eesti, ESTA) ning eurosüsteemi rahapoliitiliste ja likviidsuse juhtimise tehingute teostamiseks kasutatavatele väärtpaberiarvelduste infrastruktuuridele tuleb enne eurole üleminekut anda hinnang ning neid vajaduse korral eurosüsteemi nõuetest lähtuvalt täiendada.

Kaardimaksete tegemine kroonide asemel eurodes

Kaardimaksed muutuvad europõhiseks alates europäevast. Eurole üleminekul lähtutakse eesmärgist, et üleminek toimuks kaardiomaniku jaoks minimaalse katkestusega. Tarbijatel tuleb arvestada, et kaardimaksete puhul võib esineda mõningaid tõrkeid europäeva esimestel tundidel. Sujuvaks eurole üleminekuks alustatakse müügikohtade tarkvarauuendusi samal ajal kui kontode konverteerimist eurodesse, s.o eurole ülemineku ööl ehk 1. jaanuaril 2011 kell 00.00.

Üleminekuks töötatakse välja uus makseterminalide ja kassasüsteemide tarkvara. Pankade Kaardikeskus ja krediidasutused lepivad kokku

⁷ Kontode konverteerimine võtab pankadel aega umbes kaks tundi, kogu pangasüsteemi viimine europõhiseks umbes 12 tundi.

ühtsetes tegevusjuhistes. Makseterminalide kasutajaid teavitatakse eelseisvatest muudatustest.

Pangateenuste üleviimine europõhiseks

Kõik pangateenused viiakse europõhiseks hiljemalt europäeval, 1. jaanuaril 2011. Selleks, et vältida tegevuste kuhjumist lühikesse ajavahemikku, võivad pangad viia teenused (näiteks lepingud, tähtajalised hoiused) europõhiseks juba enne europäeva. Seejuures järgitakse põhimõtet, et kliendile oleks kuni Eesti liitumiseni euroalaga igal juhul tagatud võimalus kasutada kõiki pangateenuseid Eesti kroonis ilma kursivahe ja teenustasuta.

Pangalepingute puhul kehtib lepingute järjepidevuse põhimõte. Seega ei ole olemasolevaid lepinguid vaja muuta. Kroonisummad arvestatakse eurodesse Euroopa Liidu Nõukogu määruuses fikseeritud kursiga. Laenu-, liisingu- jm lepingute maksegraafikud võib enne europäeva kajastada korrana nii kroonides kui ka eurodes. Täpne tegevus jääb iga krediitiasutuse enda otsustada.

2. Euro kasutuselevõtmine sularahana

Alates 2003. aastast on Eesti Pank valmistunud selleks, et tagada euroraha vastuvõtmine, hoidmine ja käitlemine ning ringlusest kõrvaldatavate kroonide hoidmine, lugemine ja hävitamine efektiivselt ja turvaliselt. Sularahavahetuse läbiviimises on oluline hea koostöö krediitiasutuste ja teiste sularahakäitlejatega. Aastast 2005 on sularahavahetust ette valmistanud spetsiaalne töörühm, mis uue eurole ülemineku tähtaja kinnitamisel alustab regulaarset kooskäimist. Kevadel 2009 toimus kaks koosolekut, uus üksikasjalik tegevuskava kinnitatakse augustis-septembris 2009.

Euromündid ja pangatähed

Euromüntide vermine ei ole lubatud enne, kui on tehtud lõplik otsus selle kohta, et Eesti liitub euroalaga. Enne otsuse tegemist on siiski lubatud teha

vermimise ettevalmistavad tööd ning verimida kogusproovimünt. Rahavahetuseks vajalike pangatähtedega varustab Eesti Pank Euroopa Keskpannaga sõlmitava lepingu järgi mõni euroala keskpank. Sularahavahetuse prognooside esimene ülevaatus on toimunud, prognoose täpsustatakse kooskõlas pankade prognoosidega kuni lepingu sõlmimiseni.

Sularaha eel- ja kaaseeljaotus

Euro rahatähtede ja müntide eeljaotus krediitiasutustele toimub 1–3 kuud enne europäeva. Eesmärk on jagada transpordikoormust ja tagada euroraha kiire levik üle Eesti. Kaaseeljaotuse puhul jaotavad pangad euro sularaha oma suurematele klientidele. Eel- ja kaaseeljaotus toimub Euroopa Keskpannaga ja Euroopa Komisjoni juhiste järgi. Vastavalt neile juhistele sõlmib Eesti Pank lepingud krediitiasutustega ning krediitiasutused oma klientidega. Praegu on krediitiasutustel olemas eeljaotuse ja kaaseeljaotuse prognoosid aasta 2007 rahavahetuse jaoks, mis vajavad ajakohastamist.

Sularahaautomaatide ümberhäälestamine

Sularahaautomaatide ümberhäälestamisega tegeleb töögrupp, kus lahendatakse tehnilised ja logistilised küsimused. Töörühmas osalevad krediitiasutused (automaatide omanikud), automaatide täitvad ja hooldavad ettevõtted ning Eesti Panga esindajad. Töörühm koostas aasta 2007 jaoks üksikasjaliku ja testitud plaani. Senise plaani ülevaatus ning logistilise plaani ettevalmistamine algab augustis 2009.

Euro sularaha koolitus

Eesti Pangaal on 12 kuu jooksul enne europäeva plaanis läbi viia rida sularahakäitlejate koolitusi. Eesmärk on jagada teavet euro sularaha turvaelementide kohta, et minimeerida euro sularaha võltsingute levikut. Selleks koolitatakse piiratud hulk edasikoolitajaid, kes omakorda koolitavad teisi sularahakäitlejaid. Koolitus on plaanis läbi viia kahes jaos. Esimeses osalevad suuretevõtete esindajad,

maksimaalselt 50 inimest, kes oma ettevõtetes teavet edasi jagavad. Teises jaos koolitatakse laiemat ringi sularahakäitlejate edasikoolitajaid loengute, trükiste ja interaktiivsete materjalide abil.

Üheksa kuud enne europäeva koostab Eesti Pank koolitus- ja teavitusplaanide täpsed kavad. Ka ettevõtetel tuleb prognoosida oma koolitusvajadus (krediitiasutuste töötajad on üldjuhul koolituse juba saanud) üheksa kuud enne europäeva.

Müntide kogumise kampaania

Kroonimüntide kokkukogumiseks valmistatakse ette eraldi kampaania. Kampaanias osalevad krediitiasutused ja Sularahakeskus ning kampaania üksikasjad täpsustatakse kuus kuud enne europäeva. Kampaania eesmärk on anda elanikele võimalus tuua teatud aja jooksul enne europäeva olemasolevad krooni müntid panka. Krediitiasutused koos Eesti Pangaga leppisid müntide kogumise kampaania üksikasjad (sh müntide kogumise, lugemise ja summade kontole kandmise logistika) kokku 2006. aastal. Töörühm alustab tegevust uuesti augustis 2009.

3. Eesti Panga tegevus Euroopa Keskpankade Süsteemis

Rahapoliitika

Rahapoliitilised otsused tehakse euroalal küll tsentraliseeritult Euroopa Keskpanga Nõukogu poolt, kuid need viiakse ellu detsentraliseeritult iga riigi keskpanga poolt oma riigis. Euroalal annavad riikide keskpangad kommertspankadele regulaarsete operatsioonide käigus tagatise vastu fikseeritud tähtajaga lühiajalist laenu. Eesti valuutakomitee rahapoliitika raamistik erineb praegu oluliselt euroala omast. Euroalaga liitumiseks tuleb ette valmistada asjakohane seadusandlus ja infosüsteemid, et võimaldada siinsetele kommertspankadele osalemine euroala rahapoliitilistes operatsioonides.

Välisreservide haldamine

Välisreservide puhul tuleb tagada valmisolek Euroopa Keskpanga (EKP) välisreservide haldamiseks EKP kehtestatud reeglite järgi. Iga euroala keskpank haldab proportsionaalselt riigi suurusega osa EKP välisreservidest. Eesti Pangal on võimalik valida, millisel moel täpselt selles töös osaletakse, ning seejärel juurutada vajalikud infosüsteemid ja teha muudatused töökorralduses.

4. Statistika

Eesti Pank täitis valdava osa europlaanis püstitud statistikavaldkonna strateegilistest ülesannetest ajavahemikul 2003–2004. Need ülesanded puudutasid muu hulgas ümberkorraldusi andmete kogumise süsteemides, andmeallikate täiendamises ja IT lahendustes. Kokkuvõttes viidi Eesti Panga statistikasüsteem vastavusse EKPSi statistikasüsteemi üldiste põhimõtetega. Konkreetsed andmenõuded muutuvad samas pidevalt, mistõttu on raske prognoosida, milliseid konkreetseid EKP ülesandeid veel enne eurole üleminekut täita tuleb (nt aastal 2010 rakenduvad uued nõuded rahaloomeasutuste bilansi- ja intressimäärade statistikal).

Umbes pool aastat enne europäeva tuleb lahendada mitmed tehnilised ülesanded, millest olulisemad on

- 1) finantssektori- ja maksebilansistatistika aegridade konverteerimispõhimõtete väljatöötamine ja aegridade ümberarvutamine;
- 2) aruandlusvaluuta muutumisega seotud ümberkorraldused aruandlussüsteemis (ülesanne on keerulisem juhul, kui europäev ei lange kokku kvartali alguskuupäevaga);
- 3) maksebilansistatistika reservide konto rahaliidu meetodika rakendamine.

Kasutatud allikad

1. Eesti eurole ülemineku plaan. 7. versioon. Juuni 2009
http://www.eestipank.info/pub/et/EL/ELiit/euro/eplaan_1.pdf
2. Rahandusministeerium. Riigi eelarvestrateegia 2010–2013. 28. mai 2009
<http://www.fin.ee/?id=87938>
3. Eesti euroveeb. www.euro.eesti.ee
4. Rahandusministeerium. 2009. aasta kevadine majandusprognoos. 31. märts 2009
<http://fin.ee/?id=263>
5. Eesti Pank. Majandusprognoos aastateks 2009–2011. 22. aprill 2009
www.eestipank.info
6. Euroopa Keskpank. Läheneumisaruanne. Mai 2008
http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/EKP/convergence/_2008.pdf
7. European Commission. Convergence Report 2008
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication12574_en.pdf
8. European Commission. Economic Forecast. Kevad 2009
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/specpub_list12526.htm